

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی

* حکیمه خاتون شبانکاره نژاد

چکیده

امر معروف و نهی از منکر از ضروریات دین اسلام محسوب می شود و از آنجایی که هر فردی در تعیین سرنوشت جامعه وظیفه ای به عهده دارد پس می توان گفت امر معروف و نهی از منکر به عنوان یک واجب کفایی معرفی شده است. پس هر فردی ناظر و مسئول بر امور اجتماع خود است. پس بنابراین مسئولیت پاکسازی جامعه و نهادینه ساختن ارزش های انسانی و دینی را دارد. امروزه متأسفانه بعضی افراد به دلیل عدم آگاهی از دلایل امر به معروف و نهی از منکر آن را به طور صحیح در جامعه اجرا نمی کنند و به یکدیگر واگذار می کنند. بنابراین لازم است دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی بیان شود. اهمیت پرداختن به دلایل عقلی و نقلی امر معروف و نهی از منکر از آن جهت است که باعث می شود افراد آن جامعه با این دلایل آشنا شده و آن را در اجتماع و زندگی شخصی خود به کار ببرند. لذا این نوشتار به روش توصیفی - تحلیلی به دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی پرداخته است که حاصل آن چنین شد: حفظ نظم و قانون، مسئولیت اجتماعی، فلسفه قیام امام حسین (علیه السلام)، علاقه به سرنوشت همدیگر، فرهنگ سازی دین، قبح عقلی گناه و ... از مهمترین دلایل عقلی و نقلی هستند که می توان به آن اشاره کرد.

کلیدواژه ها: دلایل عقلی، دلایل نقلی، امر به معروف، نهی از منکر

---

* طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه حضرت رقیه (سلام علیها) برازجان

مقدمه

اسلام دین امر به معروف و نهی از منکر است و از ویژگی های امت اسلام این است که مسلمانان یکدیگر را به خیر دعوت کنند و از کارهای ناپسند باز دارند. امام علی (علیه السلام) می فرماید: «اگر کسی به وسیله هیچ یک از زبان و دست و دل با منکر مخالفت نکند، مرده ای است زنده نما. انسانی که درباره رفتار زشت دیگران اهل تسامح و تساهل باشد، جنازه عمودی است او به حیات حیوانی و نباتی زنده است و از حیات انسانی بهره ای ندارد.»^۱

اگر به این مسئله پرداخته شود باعث می شود افراد جامعه با این دلایل آشنا شده و بیشتر به مسئله امر به معروف و نهی از منکر اهمیت دهند و آن را اجرا کنند و جامعه را از فساد و فتنه نجات داده تا امت اسلامی دچار ناراحتی و ناامنی نشوند.

ضرورت بررسی دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی از آنجاست که اگر از آن غفلت شود عواقب و پیامدهایی دارد از جمله فساد و فتنه جامعه را پر می کند، ظلم و جنایت رایج شده و به سرنوشت مردم آسیب وارد می شود.

در آیات و روایات زیادی همچنین در کتاب های فراوانی به این مسئله پرداخته شده است. در این مقاله بعد از مفهوم شناسی امر و نهی و معروف و منکر، به اهمیت امر به معروف و نهی از منکر پرداخته شده و بعد از آن دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر را بیان می کند و در آخر عوامل موفقیت در امر و نهی دینی را تبیین می نماید.

و اما کتاب هایی که در این زمینه نوشته شده است: آقای بهادری در کتاب کربلا؛ گفتمان معروف گرایی و منکرزدایی آورده است: معروف یعنی کاری که از نظر عقل و دین و فطرت شناخته شده است. منکر کاری است که از نظر عقل دین و فطرت ناشناخته است. همانطور که از اسم معروف پیداست (یعنی شناخته شده) آنچه باید شناخته شود جمال حق است. خداوند پرده ای بر روی معرفت بشر انداخته به نام تکلیف یا زمانی که این تکالیف را ادا نکند نمی تواند چهره دلربای حق را ببیند.^۲

آقای میردامادی در کتاب پیام عاشورا بیان می کند: جامعه بشری به واسطه داشتن غرایض حیوانی و تسلط شیطان بر آنها تمایل شدیدی به گناه و سرپیچی از وظایف انسانی و اسلامی دارد و اگر نباشد افرادی که بر

---

۱. جوادی آملی، سلسه بحث های فلسفه دین، صص ۲۰۳-۲۰۴

۲. بهادری، کربلا؛ گفتمان معروف گرایی و منکرزدایی، صص ۱۶-۱۵

آنها نظارت بنمایند یعنی آنها را دعوت به نیکی کرده و از اعمال زشت باز دارند قطعاً فساد و فتنه جامعه را پر می کند و ظلم و جنایت در جامعه رایج شده و امت اسلامی دچار ناراحتی و ناامنی می گردد.^۱

آقای محدثی در کتاب خود پیامهای عاشورا نوشته است: پیروان فرهنگ عاشورا باید با الهام گرفتن از حماسه امام حسین (علیه السلام) نسبت به جریان امور و وضعیت فرهنگی و سیاسی جامعه خود حساسیت نشان دهند و با عمل به امر معروف و نهی از منکر عرصه را به فساد آفرینان تنگ سازند؛ زیرا عقب نشینی و سکوت در این جبهه پیشروی دشمنان، حق در جامعه را به دنبال دارد.^۲

آقای اکبری در کتاب حافظان حریم امر به معروف در عصر ما اینگونه آورده: ذکر برخی از خوبی های گنهکار با رعایت همه جوانب امر تاثیر امر به معروف و نهی از منکر افزایش می دهد؛ زیرا باعث خوش بینی او و تذکر دهنده می شود و ارزش جویی او را تقویت می کند، با چنین روحیه ای پذیرش تذکر آسان می گردد. این روشی بود که حضرت زهرا (سلام الله علیها) در امر به معروف خود به کسانی که در دفاع از حق امیرالمومنین علی (علیه السلام) سکوت کرده بودند، استفاده می کرد.^۳

ستاد امر به معروف و نهی از منکر خراسان رضوی در کتاب بررسی جلوه های عملی و نظری امر به معروف و نهی از منکر در سیره رضوی نوشته: عقل انسان حکم می کند که زندگی باید همواره بر پایه نظم و قانون پایدار باشد و در برابر عوامل تهدید کننده و خطرآمیز حفظ شود. بنابراین عقل به لزوم تدارک همه اموری که در حفظ این نظم نقش دارد حکم می کند و همه عوامل آن را واجب می داند. یکی از این عوامل که مانع از به هم خوردن نظام حاکم بر جامعه بشری می شود امر به معروف و نهی از منکر است که باعث پایداری زندگی اجتماعی می شود. از این رو آن را به عنوان مقدمه یک واجب عقلی واجب می دانند.^۴

پژوهش حاضر در چهار محور به دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی اشاره دارد:

۱. مفهوم شناسی

۲. اهمیت امر به معروف و نهی از منکر

۳. دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی

۴. عوامل موفقیت در امر و نهی دینی

---

۱. میردامادی، پیام عاشورا، ص ۶۷

۲. محدثی، پیامهای عاشورا، ص ۲۲۳

۳. اکبری، حافظان حریم امر به معروف در عصر ما، ص ۷۱-۷۳

۴. ستاد امر به معروف و نهی از منکر خراسان رضوی، بررسی جلوه های عملی و نظری امر به معروف و نهی از منکر در سیره

رضوی، ص ۱۲

۱. مفهوم شناسی

۱-۱- امر در لغت

أمر دو معنی دارد یک کار و چیز جمع آن امور است و دیگری دستور و فرمان. امر به معنای اول اسم مصدر و معنای دوم مصدر و اسم مصدر است.^۱

أمر: امر کرد، دستور داد. أمر فلاناً: به فلانی امر کرد.^۲

۱-۲- معروف در لغت

عرف: معرفت و عرفان به معنی درک و شناختن است.^۳

معروف شناخته شده و آن مقابل منکر است و از آن به کار نیک مطابق فطرت، قصد می شود.^۴

عرف آن چیز را دانست.^۵

۱-۳- نهی در لغت

مانع او شد، او را نهی کرد، با گفتار یا با عمل جلو او را گرفت.^۶

نهی و منع کرد.^۷

نهی: آن چیز به او رسید.^۸

و أمر بالمعروف و انة عن المنکر: دستور به کار نیک و بازدار از کار زشت و معصیت.^۹

---

۱. قرشی، قاموس قرآن، ج ۱۲، ص ۱۰۹

۲. أنیس و دیگران، فرهنگ المعجم الوسیط، ج ۱، ص ۲

۳. قرشی، قاموس قرآن، ج ۳، ص ۳۲۶

۴. همان، ص ۳۲۷

۵. لويس معلوف، المنجد، ج ۲، ص ۱۱۰۶

۶. همان، ص ۲۰۲۹

۷. لويس معلوف، فرهنگ بزرگ جامع نوین، ترجمه المنجد، ج ۲، ص ۲۱۲۷

۸. أنیس و دیگران، فرهنگ المعجم الوسیط، ص ۲۰۴۷

۹. لويس معلوف، المنجد، ج ۲، ص ۲۰۱۰

۲-۲-۳- فلسفه قیام امام حسین (علیه السلام)

در زیارتنامه های امام حسین (علیه السلام) مکرر تاکید شده که من شهادت می دهم که تو نماز و زکات را برپا داشتی و امر به معروف و نهی از منکر کردی و این همان فلسفه قیام امام حسین (علیه السلام) است. پیروان فرهنگ عاشورا باید با الهام گرفتن از حماسه امام حسین (علیه السلام) نسبت به جریان امور و وضعیت فرهنگی و سیاسی جامعه خود حساسیت نشان دهند و با عمل به امر معروف و نهی از منکر عرصه را به فساد آفرینان تنگ سازند؛ زیرا عقب نشینی و سکوت در این جبهه پیشروی دشمنان، حق در جامعه را به دنبال دارد. تذکر لسانی حداقل عمل به تکلیف در این گونه شرایط است و اگر این فریضه ترک شود حدود الهی تعطیل شده و احکام خدا مورد استهزا و تحقیر قرار خواهند گرفت.^۱

۳-۲-۳- اقامه بقیه فرائض

طبق روایت «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فَرِيضَةٌ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ؛ (امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که سایر فرائض به وسیله آن به پا می شود) (اقامه می شود)، باید امر معروف و نهی از منکر باشد تا نمازی تا زکاتی باشد تا حجی باشد تا خمسی باشد تا معاملاتی باشد تا قانون و اخلاقی باشد باز قسمتی از حدیث را حذف کرده و فرمود: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ؛ همانا امر به معروف و نهی از منکر راه همه پیامبران است. مِنْهَاجُ الصَّالِحِينَ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ وَ تَأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَ تَحِلُّ الْمَكَاسِبُ وَ تُرَدُّ الْمَظَالِمُ وَ تُعْمَرُ الْأَرْضُ؛ [شیوه همه صالحان] واجبات خدا به این وسیله به پا داشته می شود راهها به این وسیله امن می گردد، کسب ها به این وسیله حلال و مظالم به این وسیله باز می گردد زمین به این وسیله آباد می شود».^۲

۴. عوامل موفقیت در امر و نهی دینی

۱-۴- استمداد از خداوند متعال

امر و نهی دینی یک حرکت مقدس و بسیار مهم است که در صحنه های اجتماعی تجلی می یابد و تاخیر چنین حرکت هایی بدون کمک از خداوند متعال امکان ندارد.^۳

۱. محدثی، پیامهای عاشورا، ص ۲۲۳

۲. مطهری، حماسه حسینی، ص ۲۹۰

۳. اکبری، حافظان حریم امر به معروف در عصر ما، ص ۷۰

۲-۴- اخلاص و خالص کردن نیت

امر به معروف از جمله عباداتی نیست که نیت شرط آن می باشد اما وجود چنین حالت ارزنده ای اجر و تاثیر آن را از افزایش می دهد و برعکس خودنمایی و غرض ورزی امر و نهی را بی اثر می کند.^۱

۳-۴- ذکر خوبی ها

ذکر برخی از خوبی های گنهکار با رعایت همه جوانب امر تاثیر امر به معروف و نهی از منکر افزایش می دهد؛ زیرا باعث خوش بینی او و تذکر دهنده می شود و ارزش جویی او را تقویت می کند، با چنین روحیه ای پذیرش تذکر آسان می گردد. این روشی بود که حضرت زهرا (سلام الله علیها) در امر به معروف خود به کسانی که در دفاع از حق امیرالمومنین علی (علیه السلام) سکوت کرده بودند، استفاده می کرد. ایشان ابتدا سابقه مجاهدتهای آنها را در جعبه های دفاع از اسلام بیان می کرد. سپس آنها را به دفاع از ولایت و امامت امر می فرمود و به کسانی که دارای وجهه اجتماعی هستند باید گفته شود شما که از اعتبار اجتماعی برخوردار هستید باید از رفت و آمد با برخی از افراد ناموجه پرهیز کنید یا به کسی که دارای صفات اخلاقی خوب است باید گفته شود شما فرد متدین و اهل تقوایی هستی انتظار می رود حجاب خانواده شما بهتر از این باشد.^۲

---

۱. همان، ص ۷۱

۲. همان، ص ۷۱-۷۳

نتیجه گیری

اسلام دین امر به معروف و نهی از منکر است و از ویژگی های امت اسلام این است که مسلمانان یکدیگر را به خیر دعوت کنند و از کارهای ناپسند باز دارند. امر به معروف و نهی از منکر در اسلام اهمیت زیادی دارد زیرا آیات بسیاری در قرآن کریم و همچنین روایات در مورد آن سخن گفته است. امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک واجب کفایی معرفی شده است. پس هر فردی ناظر و مسئول بر امور اجتماع خود است. پس بنابراین مسئولیت پاکسازی جامعه و نهادینه ساختن ارزش های انسانی و دینی را دارد.

از جمله دلایل عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر در منابع دینی: امر به معروف و نهی از منکر مانع از به هم خوردن نظام حاکم بر جامعه بشری می شود که این باعث پایداری زندگی اجتماعی می شود، اگر در برابر ناهنجاری اجتماعی و نقض قانون ها سکوت شود و آنگونه که باید برخوردی صورت نگیرد هیچ وقت تقوای اجتماعی حاصل نمی شود، دلیل دیگری که ضرورت عقلی امر به معروف و نهی از منکر را اثبات می کند این است که عقل همانطور که خطا و گناه را قبیح می داند، جلوگیری از گناه را هم ضروری می داند، جلوگیری از ترویج فساد و فتنه در جامعه تا امت اسلامی دچار ناراحتی و ناامنی نگردد، امر به معروف و نهی از منکر ایجاد نوعی تعهد و مسئولیت اجتماعی در افراد نسبت به سرنوشت اجتماع است، بخاطر اینکه مومنان به سرنوشت هم علاقمند هستند، پس همدیگر را امر به معروف می کنند و از منکر باز می دارند، امر به معروف و نهی از منکر فلسفه قیام امام حسین (علیه السلام) بود، امر به معروف و نهی از منکر فریضه بزرگی است که سایر فرائض به وسیله آن به پا می شود.

عوامل موفقیت در امر و نهی دینی عبارتند از: استمداد از خداوند متعال، اخلاص و خالص کردن نیت، ذکر خوبی ها می باشد.

فهرست منابع

* قرآن کریم

۱. اکبری، محمدرضا، **محافظان حریم امر به معروف در عصر ما**، قم، انتشارات کتاب جمکران، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۹۵
۲. انیس و دیگران، ابراهیم، **فرهنگ المعجم الوسیط**، مترجم: محمد بندرریگی، قم، انتشارات اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۹
۳. بهادری، مهدی، **کربلا؛ گفتمان معروف گرایی و منکر زدایی**، تهران، انتشارات موجک، ۱۴۰۱
۴. جوادی آملی، **سلسله بحث های فلسفه دین**، قم، مرکز نشر اسراء، چاپ چهارم، دی ماه ۱۳۸۵
۵. خمینی، روح الله، **تحریر الوسیله**، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی رحمه الله، ۱۳۸۰
۶. ستاد امر به معروف و نهی از منکر خراسان رضوی، **بررسی جلوه های عملی و نظری امر به معروف و نهی از منکر در سیره رضوی**، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۹۱
۷. عمید، حسن، **فرهنگ فارسی عمید**، تهران، امیرکبیر، چاپ ششم، ۱۳۶۴
۸. فخر رازی، محمد بن عمر، **تفسیر کبیر**، بیروت، دارالحیاء التراث العربی، ۱۴۲۰ هـ.ق
۹. قرشی، علی اکبر، **قاموس قرآن**، تهران، دارالکتب الاسلامیه، چاپ یازدهم، ۱۳۸۶
۱۰. کافی، مجید، **فرهنگ دینی**، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول، زمستان ۱۳۹۲
۱۱. لوپس معلوف، **المنجد عربی به فارسی**، مترجم: محمد بندرریگی، تهران، انتشارات اسلامی، چاپ چهارم، ۱۳۹۵
۱۲. -----، **فرهنگ بزرگ جامع نوین؛ عربی به فارسی، ترجمه المنجد**، مترجم: احمد سیاح، تهران، انتشارات اسلامی، زمستان ۱۳۹۰
۱۳. محدثی، جواد، **پیام های عاشورا**، قم، اداره آموزش های عقیدتی سیاسی نمایندگی ولی فقیه در سپاه، چاپ چهارم، زمستان ۱۳۸۱

۱۴. مطهری، مرتضی، **حماسه حسینی**، تهران، انتشارات صدرا، چاپ هشتاد و ششم، اسفند ماه ۱۳۹۳

۱۵. -----، **شش مقاله**، تهران، انتشارات صدرا، ۱۳۸۰

۱۶. میردامادی، باقر، **پیام عاشورا**، قم، انتشارات اندیشه مولانا، چاپ اول، ۱۳۹۴